

УДК 94:[316.344.42:394](477.83/.86)“185/9”

Олена Ганусин

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ГАЛИЧНИНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: СОЦІАЛЬНЕ ПОХОДЖЕННЯ ТА РОДИННЕ ВИХОВАННЯ

На формування української інтелігенції Галичини, як провідної соціальної групи, вплинув ряд чинників: революційні події в Центральній-Східній Європі всередині ХІХ ст. та конституційні децентралізаторські реформи в монархії Габсбургів у другій половині ХІХ ст., мультикультурний характер краю, українсько-польське суперництво тощо. У статті проаналізовано суб'єктивні сторони розвитку інтелігенції, а саме: соціальні джерела її походження, особливості родинного виховання, що найкраще прослідковується за джерелами особового характеру. На основі індивідуальних досвідів з'ясовано, що походження не завжди визначало долю інтелігента: він міг вийти за межі того середовища, у якому народився, завдяки освіті, вродженим талантам, працьовитості, сприяння меценатів. Тим більше, що політичні, культурно-світоглядні, соціально-економічні модернізаційні зміни надавали широкі можливості піднятися «соціальним ліфтом».

Ключові слова: інтелігенція, українська інтелігенція, Галичина, соціальне походження, родинне виховання.

Актуальна сьогодні «соціальна історія» відкрила широке поле для дослідження непублічних сфер людського життя, наприклад, буденного та приватного простору, творення товариських і сімейних стосунків, родинного виховання, стилю життя різних соціальних груп. Нові напрямки історичної науки посилили потенціал тих джерел, яким не надавали раніше важливого значення (це особові справи, автобіографії, родинне листування і фотографії, записні книжки, щоденники та ін.).

Мета статті – проаналізувати формування українського інтелігента від батьківського дому – до часу його вступу в навчальний заклад, визначити чинники, які вплинули на формування його світогляду (соціальне походження і сімейне виховання).

Основу джерельної бази роботи складають еґоджерела, які висвітлюють індивідуальні досвіди інтелігентів, поведінку і мотивацію дій, повсякденні простори.

Соціальні трансформації й зміна традиційних соціальних ролей як наслідок модернізаційних процесів у другій половині ХІХ ст. породили нові зразки виховання, в яких брали участь батьки, школа, навколишнє оточення. Особливо чутливою до нових викликів часу була інтелігенція. Свідома своїх завдань у вихованні наступного покоління, вона творила і поширювала образ модерної людини – освіченої, мислячої, активної, продуктивної, з власною системою цінностей і життєвими цілями, позбавленої «старих» упереджень, страхів і забобонів. У середовищі інтелігенції виховні ідеали набули передусім патріотичного забарвлення. На ґрунті цього постала проблема практичного впровадження в життя нового типу виховання людьми, які виростили ще на традиційній світоглядній основі. До дискусії потрапили важливі питання поширення освіти серед селянських дітей і допомога їм в асиміляції з міським середовищем; мова повсякденного вжитку як чинник національного виховання; ґендерний аспект виховання і освіта жінок.

Найпершим місцем становлення світогляду українських інтелігентів був батьківський дім. Автори спогадів, з перспективи прожитих років, розпочинали свою історію найчастіше з описів місцевості, де народилися і провели дитинство, родинної оселі та її мешканців. Образ «малої батьківщини» у спогадах набував ідеального, ціннісного забарвлення, чогось назавжди втраченого. На ідеалізацію спогадів про дитинство і рідну місцевість інтелігентів впливало декілька чинників. По-перше, природний сентимент до батьківського дому, особливо в людей похилого віку. По-друге, інтелігенти після закінчення навчання у більшості випадків залишалися працювати у великому місті або переїжджали в іншу місцевість, де серед професійних і сімейних обов'язків, щоденної рутини, внаслідок малорозвиненої транспортної інфраструктури, втрачали зв'язок з батьківським домом, відновити який могли вже тільки в пам'яті (уяві). Після смерті батьків образ «малої батьківщини» прив'язувався теж до їхніх могил [53, с. 162; 63, с. 7]. По-третє, представники інтелігенції другої половини ХІХ – початку ХХ ст. писали спогади наприкінці життя, що в багатьох випадках співпало в часі з воєнними та післявоєнними роками, і відповідно, змінами усталеного порядку життя (як на державному, політичному рівні, так і на щоденно-побутовому). «Пізніше довелось мені деінде, далеко від Поділля, пробивати, а проте воно стоїть мені до нині перед очима. Не визначається воно різноманітністю або мальовничістю, а є в моїй уяві красніше і принадніше від тих чарівних околиць, що я наоглядався їх досить у моїх подорожах по світі. [...] А нині (серпень 1916 р., у

розпал наступу російських військ під командуванням генерала О. Брусилова – примітка автора), коли це пишу, те Поділля в руках неприятеля, під московською займанщиною, згід якої правдоподібно вже не відбудеться», – писав адвокат Євген Олесницький [53, с. 161–162]. «Вже й хатини (батьківської – примітка автора) тої там не стало. Внук Теофан, що перебрав господарство, поставив собі нову хату. І багато-багато за той час в Немолові (нині село Немилів, сьогодні в Радехівському районі Львівської обл. – примітка автора) змінилося. Тоді, в моїх дитячих літах, було це маленьке сільце, яких 60 «нумерів». Я його з того часу ще найліпше пам'ятаю», – зазначав Степан Смаль-Стоцький [63, с. 7]. Звернення у спогадах до періоду дитинства та юності було спробою повернути, за допомогою пам'яті якщо не щасливі безтурботні часи, то хоча б звичні й зрозумілі.

Батьківське виховання заклало фундамент майбутнього світогляду, формувало бачення навколишнього світу, задавало орієнтири для професійної й громадської діяльності [39, арк. 1]. «Дома въ кружку семьи, надо искати первого источника хорошего или плохого воспитания [...]», – писала тогочасна преса [51]. Актор Северин Паньківський зауважував: «Бо душа дитяча, як губка, вбирає в себе всі перші враження, що глибоко в душу западають і грають потім головну роль у формуванні характеру і всієї духовної істоти майбутньої людини» [76, арк. 3]. Життєвий шлях інтелігента визначався (хоч і не остаточно і міг змінюватися під впливом різних обставин) соціальним походженням, рівнем матеріального достатку батьків, вихованням, батьківським прикладом.

У XIX ст. родина відігравала важливу роль у функціонуванні суспільних інститутів. До її складу входило переважно більше двох поколінь. Вона включала ще як ближчих (дідусі-бабусі, тітки-дядьки), так і дальніх родичів. У родині існувала внутрішня ієрархія, яка регулювала стосунки між її членами. Модель виховання хлопців і дівчат у галицькому суспільстві різнилася. Якщо хлопців готували до активної громадської і професійної діяльності, то дівчат – до ролі матерів і дружин, які мали виховувати дітей (бажано в національному дусі) [9, с. 26–34; 78, с. 86–89]. Найважливішу роль у сім'ї відігравав батько як її голова і годувальник. Дітей виховували в суворому послуху і повазі до батьків, але більш теплі й тісні стосунки, зазвичай, були в дітей з матерями: «До тата ми такої сміливості не мали, хоч і тато ані не кричав на нас, ані не сердився», – згадував письменник Богдан Лепкий [32, с. 28].

З точки зору соціального походження можемо визначити три групи джерел, з яких формувалася галицька українська інтелігенція: селянські родини, сім'ї інтелігенції (священиків, учителів, службовців, адвокатів, лікарів), діти яких ставали інтелігентами в другому поколінні, а також дрібна шляхта. Соціальне походження української інтелігенції було тісно пов'язане з її територіальним походженням. Зважаючи на професійну диспропорцію в структурі галицького суспільства, переважання поляків і євреїв у містах, більшу частину української інтелігенції становили вихідці з сільської місцевості [83, р. 126]. Така статистика ґрунтується на віросповідних відмінностях, а не на національній ідентифікації, адже говорити про національну свідомість селянського населення у XIX ст. можна лише зі значною часткою умовності [86, р. 10]. Для нечисленних українських міщан турбота про формування власної освіченої верстви не була пріоритетом і головною цінністю [3, с. 423]. Дослідження соціального походження інтелігенції показує деформацію соціальної й професійної структури українського суспільства Галичини в другій половині XIX – на початку XX ст.

Найбільше українських інтелігентів були вихідцями з селянських і священицьких родин. Якщо на середину XIX ст. серед випускників Львівської духовної семінарії налічувалося 71,4 % синів священиків, що свідчило про традиційне поповнення душпастирів зі свого ж середовища, то перед Першою світовою війною ситуація змінилася майже з точністю до навпаки – синів несвящеників було 73,68 % (при цьому 42,1 % синів селян) [11, с. 10]. У 1896 р. до гімназії в Перемишлі записалося 363 учні, з них 92 – сини священиків, 128 – сини селян, 55 – сини міщан і ремісників, решта – учителів і урядників [60]. Серед студентів-українців, які навчалися у Львівському університеті в 1900–1914 рр., дітьми селян були 18–42 %, священиків – 17–26 %, державних службовців – 16–25 % [6, с. 10].

Величезним джерелом поповнення інтелігенції було селянство. Упродовж XIX ст. в середовищі інтелігенції виразно простежувалася тенденція до збільшення частки селянських дітей – з 14,1 – до 44,5 % [48, с. 191–202; 57, с. 514–515]. Державні реформи австрійської шкільної системи, зокрема, впровадження обов'язкової безкоштовної початкової освіти для дітей віком 6–14 років, посприяли тому, що освіта стала важливою складовою виховного ідеалу для всіх соціальних груп, у тому числі селянства. У цей час сільськогосподарську продукцію цінували і продавали дорожче, ніж у міжвоєнний період, тому селянин середнього господарства міг дозволити собі відправити сина на навчання в гімназію [57, с. 515].

Розширення доступу до освіти, відкриття культурно-освітніх товариств і осередків, читалень, просвітня діяльність священиків і світської інтелігенції, зміна ставлення громадськості до освіти посприяли тому, що діти селян часто самі прагнули порвати з важкою працею на землі, яка не давала ні добробуту, ні певного становища, а відтак задоволення матеріальних, культурних і інших потреб шукали в розумовій праці, адже освіта на той час була ознакою вищості, ба подекуди кращості. Приваблювало молодих людей з села життя в місті, в якому, як їм здавалося, зосереджувалися всі цивілізаційні блага: гарні харчі, модний одяг, нові цікаві розваги, більша свобода поведінки, множинність виборів [58, с. 180].

Освіта давала шанс вийти поза межі свого соціального середовища, досягнути високого статусу, побудувати кар'єру [15]*. «Ставши «академіком», я вийшов на широку арену життя і треба було поводитися як «зрілий мужчина-інтелігент». Це власне був час, коли я фактично зі селянина зробився інтелігентом», – писав Іван Билина [5, с. 60]. Перспектива цього приваблювала дедалі більше дітей селян: «[...] коли нині леда хлопській першій лѣпшій сынъ, якъ лише лизнувъ школы тои новои бѣсноватои, уже и не знае и забувае, що и ѳдки ѳнь выйшовъ. То така просвѣта! Все нинѣ рѳвно!» [19]. Утім, як влучно зауважував письменник Ян Парандовський у романі «Небо пломеніє», завдяки талантам, освіті, праці і заслугам можна було піднятися тільки на дві третини соціальної і кар'єрної драбини, а на її верхівку здіймалися ті, хто мав титули, маєтки і предків [55, с. 83].

Підштовхувала селянських дітей продовжувати навчання після народної школи місцева інтелігенція – учителі, священики або освічені родичі [47, с. 11]. Рух за підтримку талановитої молоді був необхідною частиною діяльності інтелігенції, яка намагалася розширити соціальну базу, влити в національний рух нові сили, взяти участь у формуванні майбутнього покоління інтелігенції. Священик о. Филімон Тарнавський утримував у себе так званих інструкторів (студентів університету), які допомагали готуватися до навчання в гімназії його синам, а також обирав «якнайспосібніших хлопців з села», яким теж оплачував підготовку. Підготовлених хлопців він особисто возив на вступні іспити [67, с. 184]. Івана Бірчака після закінчення початкової школи батько мав плани залишити вдома «при господарстві», але вчитель наполегливо радив віддати сина в гімназію. Після смерті батька мати І. Бірчака хотіла забрати сина з Коломийської гімназії, бо не могла платити за його видатки, але директор Теодор Білоус наполіг, щоб той залишився та опікувався І. Бірчаком до кінця навчання; його стараннями він постійно отримував «лекції» «за харч і квартиру» [37, арк. 1].

Допомагав «стати на ноги» талановитій молоді Б. Лепкий. До нього в Краків, де він займався викладацькою діяльністю, приїздили сільські хлопці з рекомендаційними листами від священиків, як-от: «це бідний, але дуже спосібний хлопець, може підучитися малярства, займіться ним, пане професоре». Б. Лепкий не відмовляв, надавав притулок, «впроваджував у світ та за протекцією у малярські хороми» [32, с. 346]. До прикладу, «квартирантом» Б. Лепкого був Михайло Бойчук. Лев Лепкий – брат Богдана Лепкого, згадував про М. Бойчука те, що він після малювання полюбляв приймати ванну та йти спати. Одного разу він заснув у ванні і затопив сусідів на нижньому поверсі [32, с. 347].

Ставлення селян до освіти й самої інтелігенції різнилося. Адвокат Іван Макух у спогадах писав, що однією з причин неохоти посилати дітей до вищих шкіл був страх, щоб вони не стали «безбожниками» (страх виник з поширенням радикальних політичних течій) [47, с. 10]. Частина селян вважала здобуття освіти порожньою тратою часу, який можна використати для роботи «в полі» чи випасання худоби [37, арк. 1]. Інша частина селян якраз прагнула «дати освіту» своїм дітям як умову кращого життя або реалізувати в дітях власні амбіції: «Школа не тільки для панів та жидів. Нехай-но туди і хлопська дитина загляне» [63, с. 60]. У сім'ї учителя Осипа Заболотного зіткнулися суперечливі погляди мешканців села на освіту сина: коли в матері було на думці «коби вивчив ся у люди – а тоді буде по панськи жити», то батько вважав, що син «марнують ся на шкільній лавці. Ёму видало ся, що у мене великий дар до господарки» [18]. Усе ж селяни будь-що прагнули відправити синів, зазвичай старших (бо молодші мали займатися господарством), на навчання до гімназії. Гімназист ставав предметом гордості для селянської родини, до нього зверталися односельці за порадами, з проханнями прочитати листа чи газету [16, с. 78].

Попри те, що в місті діти вели «панське життя», під час канікул, приїхавши до дому, вони були змушені знову працювати в полі, допомагати батькам, на відміну від дітей міщан і священиків, які

---

* Наприклад, дописувач газети «Мета», син селянина, розповів свою і двох братів історію сходження соціальною драбиною: «Зь дому окрім віри святої і доброго проводу, ми більше нічого не одержали, бо родичі були бідненькі. Вже зь перших шкільних літь мусили ми на себе заробляти та й до біди привикати. [...] Однакожь завше веселі. Пхались ми на передь, якъ мога, и Богъ поблагословивъ наше діло; бо одинъ вийшовъ на лікаря, я оставъ попомъ, а третій викерувався на пана» (одружився з донькою багатого броваря, після смерті якого успадкував його справу).

проводили канікули «на прогуляках, купелях, забавах» [81]. Навчання у місті формувало свідомість нової суспільної приналежності, відчуття власної важливості, з наслідуванням зовнішніх ознак (одяг, постава, проведення дозвілля, відповідне товариство), нових звичок і культури поведінки: «Я, розуміється, приїхавши зо школи зі Львова, виглядав, принаймні, як професор з якогось університету», – писав Филімон Тарнавський [45, с. 185; 67, с. 26]*. Молодь прагнула позбутися ознак власної селянськості – звільненням від забобонів, не дотриманням народних традицій і ритуалів, більш вільною поведінкою, демонстрацією «нових» уявлень про світ, змінами в матеріальній культурі [58, с. 187], які не завжди сприймали родичі і через які втрачався зв'язок з домом: «Тоді теж між мною і родиною наче щось пірвалося і рвалося з кожним роком більше», – згадував І. Билина, якого вже не влаштовував звичний уклад життя на селі, куди він повертався на вакації. Тому на канікулах він більшість часу гостював у священника, вчителя, «колеґ» або на прогулянках [5, с. 22, 25]. С. Смаль-Стоцький теж відзначав, що вдома на вакаціях «мали мене немов за гостя» [63, с. 61].

Від батьків-селян молоді інтелігенти переймали такі риси, як прагматичний спосіб мислення, розсудливість, реалізм, обережність, спритність [59, с. 201]. Діти селян проходили триваліший і складніший шлях до «міста», освіти й відповідного статусу, аніж діти священиків. Діти греко-католицького духовенства, урядників чи інтелігенції вже з дому отримували певний освітній рівень, матеріальний старт і усвідомлення «інакшості», власної «інтелігенції» (священницьким дітям часто навіть не дозволяли бавитися зі селянською діворою). У спогадах про адвоката Володимира Старосольського його син Юрій писав, що в період навчання в Ярославській гімназії його батько дружив з дітьми селян і незаможних міщан, але як син судового урядника високого рангу залишався у своїй поведінці «панською» дитиною [65, с. 24]. Вихідці з селянських родин повинні були долати матеріальні труднощі, суспільні упередження й стереотипи, соціальну різницю з товаришами вищого походження [45, с. 181]**. У другій половині XIX ст. в консервативному галицькому суспільстві побутувала навіть приказка «Не дай Боже з хлопа пана», що мало вказувати на елітарність освіти, привілею «вищих» станів, тоді як призначення селян – робота «на землі» [19].

Подекуди «боротьба за виживання», «за статус» у «великому» місті могла тривати все життя. Втриматися в місті інтелігенції селянського походження було вкрай важко (внаслідок професійної й національної конкуренції в галицьких містах). Здебільшого вони поверталися в село вчителями і провадили життя напівінтелігента-напівселянина (низьке фінансове забезпечення народних вчителів у Галичині змушувало, аби утримати сім'ю, тримати домашню худобу й обробляти поле). Той, хто не міг переступити через «гордість» та «інтелігентний статус», був приречений на нестатки. За умов скрутного матеріального становища і обмеження соціальної мобільності на селі освіта могла дати не задоволення, а почуття відчуження, заздрості, апатії [58, с. 184]. Усе це негативно позначалося на морально-психічному стані інтелігенції.

Однак існували й інші життєві сценарії, коли селянському сину вдавалося вийти далеко поза межі середовища свого соціального походження і здобути високий професійний і суспільний статус. Наприклад, Микола Фірманюк походив з селянської родини; виключений з гімназії за поширення атеїстичних ідей, він займався самоосвітою, заробляв репетиторством, завдяки вродженим талантам, наполегливості і працелюбності, зміг закінчити Львівський університет і добитися посади судді у Снятині, що, за словами Н. Семанюк, «на той час для таких, як він, було винятком» [61, с. 22].

Особливе місце у формуванні української інтелігенції належало греко-католицькому духовенству, яке з кінця XVIII ст. користувалося фактично монополією на визначення світоглядних і національно-політичних орієнтирів українського суспільства [72, с. 81–82]. Як писав І. Франко, «говорити про інтелігенцію перед скасуванням панщини у нас, то значить говорити про духовенство, бо ніякої другої інтелігенції у нас не було» [74, с. 74–93]. Жіноча інтелігенція в

---

* Проблему нерозуміння нової поведінки гімназистів-селян родиною описав О. Маковей в оповіданні «Весняні бурі». Головний герой, приїхавши додому на вакації, побачив зруйновану альтанку, яку він власноруч змайстрував, поламани каштани і акації, які він насадив, щоб створити затишну домашню відпочинкову зону для сім'ї. Але впродовж осені родичі зносили в альтанку сухе листя і бур'ян, лавки порубали на дрова, а молоді дерева поламала худоба: «Пояснили йому, що в пізню осінь і тепер навесні треба було худобу вигнати на траву в городі, а худоба, звичайно дурна, не розуміється на панських примхах, на «гальтанах» та «вакаціях».

** Так, О. Маковей у оповіданні «Весняні бурі» влучно зобразив відмінність, яку накладала різниця соціального походження на поведінку і стиль життя: «Демидів і Лужицький були собі приятелями, хоч між їх вихованням була велика різниця. Демидів – син селянина, був неповоротний, небувалий між людьми, носився убого та й бідував, як велика частина нашої молодіжі бідує, доробляючись становища. Лужицький, син вищого урядника на провінції, належав до паничів, що все мають чистенькі ковчирці і манжети, нові гарні краватки зі шпильками і нову, невитерту одежу. Він бував між людьми і не раз розповідав Демидову, як бавився на вечірках та на празниках у свояків-священиків. Хлопець був гарячий і поривистий, Демидів тільки в хвилях одушевлення ставав таким, а впрочім здавався немовби байдужим на цілий світ».

першому поколінні теж була вся священницького походження. Письменниця Наталія Кобринська писала: «Наша інтелігентна жінка буде найпевніше донькою або з мами доньки священника» [25, с. 305].

Внаслідок реформ освіченого абсолютизму в Галичині було забезпечено правову рівність християнських церков, греко-католицькі священники отримали можливість здобути освіту в спеціально створених навчальних закладах [12, с. 31–33]. Священники були єдиними особами з вищою освітою, які спілкувалися і працювали з селянами. Вони сприяли розвитку освіти, створювали інституційну базу українського руху, підтримували зв'язки між містом і селом [11, с. 3], виступили каталізатором обговорення національного питання [82, р. 9]. Духовенство зайняло позиції «вищої верстви», стало виразником національно-політичних інтересів русинів у Галичині [66, с. 8–18], де віросповідання було головним критерієм національної приналежності [82, р. 7].

Дотримуючись традиції наступності поколінь, священники творили своєрідний замкнений клан, у руках якого знаходилося культурно-просвітне життя села, містечка, міста [21, с. 448–464]. Адвокат Степан Шухевич згадував, що на Городенківщині майже в кожному другому, а подекуди навіть у сусідньому селі працював хтось із його родини (якщо не парохом, то сотрудником), тому «ціла околиця попівська була сливе одною родиною» [79, с. 64]. На думку світських інтелігентів, така «попівська кастовість» позначилася на характері галицького суспільства – робила його клерикальним: «інакше й не може бути серед суспільности, котрої кожний член є або піп або попович, або щонайменше попівський зять, а більша часть членів є і одно і друге і третє відразу» [54].

Священники прагнули дати добру освіту дітям. Найчастіше відправляли синів учитися в духовні семінарії для продовження парохіяльної справи, що забезпечувало стабільні матеріальні прибутки або, як казали, «давало найскорше кусень хліба» [24, с. 46] і соціальний статус. Вони часто чинили тиск на синів, спонукаючи їх іти вже торованим шляхом роботи парохом, зокрема для збереження родинних зв'язків у священничому середовищі, необхідних при вирішенні адміністративних чи життєвих проблем [26, с. 109]. Наприклад, Сидір Єзерський підкорився волі батька і вступив на богослов'я, хоча спочатку записався на філософський факультет Львівського університету. Під час навчання слухав «викладів філософічних» і згодом зміг здійснити своє бажання стати педагогом: будучи священником, став сталим учителем і професором теології в Золочівській гімназії [38, арк. 3]. Остап Нижанківський хотів займатися винятково музичною діяльністю, але «тверді життєві умови та й усвячена традиція священничого дому зробили своє. Остап пішов на теологію», що не завадило йому стати відомим композитором [77, с. 433]. Тогочасна публіцистика виступала проти впливу батьків на вибір професії для дитини: «Бо не кожний чоловік має до чогось дар»; на думку публіцистів, людина може бути корисною для громадськості, виконуючи «любю для себе працю» [31].

Походження з сімей духовенства і відповідне виховання закладали в інтелігентів найперше релігійність, навіть попри зміну світогляду [32, с. 243; 80, с. 51]. Володимир Охримович так описав своє двозначне ставлення до релігії: «Через цілий час гімназіяльних студій велася в моїй душі дуже завзята і прикра борба між чувствами релігійними котрі вщепила в мені моя мати а вільнодумними думками, бо я всею силою душі стремів до того, щоби собі виробити однаціональний світогляд. Результат такий, що побіч гордого, наскрізь атеїстичного вільнодумного мозку маю покірне релігійне серце» [41, арк. 20]. Оперте на релігію виховання було характерним для всіх соціальних груп галицького суспільства, хоч мало свої відмінності: в середовищі інтелігенції релігія була інструментом пошуку національної ідентифікації, самовдосконалення і духовних пошуків, то у випадку селянства християнські цінності вбогості й смирення були аргументом, щоб приймати своє становище і труднощі, очікуючи на винагороду в позаземному житті.

Кількісне розростання духовенства наприкінці XIX ст. зумовило брак вільних парафій. Отримати будь-яку парафію ставало дедалі важче, не кажучи вже про великі й «прибуткові» [21, с. 448–464; 27, с. 285–291; 56]. Сини священників почали обирати життєвий шлях світського інтелігента. Олександр Барвінський, не зважаючи на поради батьків стати священником, вступив на філософський факультет Львівського університету, мотивуючи це так: «Мене приманювало бажане дослідів нашої історичної минувшини, нашої історії [...], мене манила жадоба пізнати нашу рідну мову і словесність» [4, с. 87]. Скептичне ставлення до модерного українського націотворення, яке панувало серед духовенства в другій половині XIX ст., зумовило загострену «українськість» наступного покоління, яке прагнуло відрізнятись рішучістю та дієвістю від батьків, реалізуватись у світських професіях [2, с. 213]. Показовим прикладом є конфлікт судді Тита Реваковича з його батьком, через який вони все життя зберігали прохолодні стосунки. Іван Ревакович – парох у с. Волосянка на Сколівщині писав до сина: «Сину знизь свою політику на нижший степень, а будеш видѣти, що липше на том выїдешъ» [43, арк. 8], що Т. Ревакович-молодший приміткою

прокоментував: «І що на се сказати? Се потішаня й оказаня вспівчутя на те, що мене Ляхи переслідують в приватнім і публичнім життю!!! О русини, Русини! Раби дурні і підлі! Чи станете ви коли вільними, сьвітлими людьми з характером?????» [43, арк. 8].

«Старше» покоління не завжди встигало за новими вимогами і практиками роботи, не розуміло «новочасні» політичні ідеології й залишалося прив'язаним до ідей та бачень, сформованих у молодості. Політичні, кар'єрні прагнення, бажання зайняти високий соціальний щабель серед молодшого покоління наштовхувалися на консерватизм і впливовість старших діячів – прихильників «тихої» культурно-просвітньої роботи серед «народу». Навіть «національно свідомий» батько братів Барвінських, о. Григорій, писав до сина Осипа в часи його навчання в семінарії, щоб «до жадних партій не м'шався» [34, арк. 2]. А сину Володимирі радив не займатися «непотребними працями, а то ще такими, котрі можуть ти бути в твоєй промоції вредливі – ти молодий чоловік, потрібні ти добра репутація, рекомендація, відь людей сталого становища, [...] нехай тамь ти люди просвітою займаються, що суть на своїмь сталомь становищу, [...] отожь делікатно тре ти сполітикувати тай відь того відступити, бо ти жадного непринесе пожитку» [34, арк. 36].

У другій половині XIX ст. «на греко-католицьких приходствах панував аристократично-польський дух» [70, с. 31], а розмовною мовою була польська [8; 10, с. 22; 32, с. 91; 52], незважаючи на гостре відчуття «непольськості», яке існувало в цьому середовищі [2, с. 212]. Композитор, публіцист, громадсько-політичний діяч Анатоль Вахнянин писав: «[...] з шкільними товаришами ми говорили майже виключно по польськи, на станциях – по польськи, на місті – по польськи... Бо та і на фериях. В хаті родичів моїх чув я лише польську та німецьку мову. Доми сьвященічі були на скрісь спольщені в сих странах [...] (на Перемишильщині. – О. Г.). Ми називали себе Русинам, обиджали ся, колиб нас хто звав Поляками, але поза тим були ми національним зером» [10, с. 22]. С. Шухевич згадував, що його бабця залюбки говорила польською, але «поляків на перехід не терпіла» [79, с. 60].

Польська мова була звичною і поширеною в повсякденному житті галицьких русинів. Виховані в польськомовних школах, працюючи в польськомовному середовищі, читаючи польські праці й переклади наукових і художніх творів, її вживання інтелігенти часто обґрунтовували зручністю для вираження думок [8; 23, с. 242–246]*. Так, на прохання Т. Реваковича писати до спільної родички по-руськи, його сестра відповіла, що висловлюватися руською їй важко, «а писати лише о температурі и катарі, шкода часу. Переписуючись по польски справі рускій не шкодимо, такь якь есьмо чувствомь добрими Русинками, а листи наші не будуть документами историчними» [44, арк. 23].

Якщо в публічному просторі Галичини другої половини XIX ст. мовне питання набуло політичного забарвлення (мова ставала маркером національної приналежності), то в приватному просторі воно не набуло такого категоричного звучання. Багато дружин і матерів інтелігентів, через відсутність жіночих навчальних закладів з українською мовою викладання, звикло розмовляти польською. З часом польська як мова повсякденного вжитку стала основним приводом до звинувачення жінок у національній несвідомості і непатріотизмі. «[...] коли часом мамця з цецьєв давним і більше жіночим способом зачинали говорити по польськи, то батько їх зараз взивав до порядку», – писав В. Охримович [75, арк. 3]. Старше покоління жінок продовжувало послуговуватися польською вдома, а молодь зламу XIX–XX ст. більше акцентувала на своїй національності, розмовляючи українською.

Ще один приклад описав у спогадах К. Трильовський: його батько, вважаючи себе русином, не читав українських творів і не співав українських пісень, а «Кобзаря» «взагалі не признавав», «бо як же його поезії різняться від польських, перейнятих шляхетським духом» [70, с. 34–36]. Це приклад поширеного тоді серед духовенства квазі-аристократизму, прагнення до своєрідного вивищення над селянською масою [33, с. 413–450; 73, с. 297]. Завдяки йосифінським реформам греко-католицькі сьвященіки стали державними службовцями. Вони не могли уникнути впливу ані позиції, яку вони зайняли всередині державної системи, ані мови тієї системи. Парафіяльне духовенство, відлучившись від «сільської культури», почало слідувати новим матеріальним та ідеологічним практикам, і прагнуло до зближення з панськими маєтками та їх службовцями. Це стало частиною ширшої соціальної трансформації греко-католицького духовенства й зростання його соціального статусу, що відбувалося одночасно з відчуженням від сільської громади [20, с. 92–103].

---

* В оповіданні «Сільські політики» письменниці К. Попович розповідала про ситуацію, коли на сільський празник в домі місцевого сьвященіка мали інтелігенція мала обговорити руського кандидата на вибори. Однак парох «боявся політики», і щоб уникнути зборів він послав за старостою і його сім'єю, які були поляками. Коли «нові» гості приїхали, то усе товариство перейшло на польську, а розмова перевелася у русло світської бесіди, «Забава пішла весело».

На думку Я. Грицака, священничий стан отримав «квазідідичний» характер завдяки традиції спадковості, подібно до шляхетського чи дворянського, що було важливим для підтвердження історичної тяглості й стабільного розвитку руської еліти, адже до Другої світової війни священницькі сім'ї були основним джерелом формування інтелігенції [13, с. 45]. Функції «відпольщення» такої молоді могли виконувати інші особи (товариші, вчителі, знайомство з видатною постаттю). У випадку К. Трильовського – це був його вчитель: «ніхто не годен вирвати з мого серця тої любови до свого народу, яку він (учитель. – О. Г.) прищепив» [70, с. 46].

Однак були зразки й іншого (руського) національного виховання, заснованого на прикладів батьків [4, с. 42; 40, арк. 14]. В. Охримович писав: «Кінець-кінцом я ідучи до школи виніс з дому вже певні переконання; іменно: що треба бути Русином (хоть добре ще не знав того поняття) що тре по руски говорити. Крім того мав я тогди певне хоть і мале, упередженє до поляків, хоть добре не знаю з чогом то виніс: чи з того хіба що батько мене ся питав ся з часта: чи ти Русин чи ти Поляк, чи що по польски забороняв батько говорити, чи може таким духом віяло в декотрих книжках, що я читав, не знаю» [75, арк. 2]. Щоб зрозуміти, чому частина священничих родин обирала для себе руськість в усіх проявах, потрібно розглядати це питання на індивідуальному рівні. Найчастіше причинами цього було знайомство з представниками «Руської трійці» під час навчання в семінарії [53, с. 144] і національне піднесення «Весни народів». У випадку батька В. Охримовича, то в молодості він захоплювався русофільськими ідеями, які були протиставленням до польських національних впливів [75, арк. 3].

Значна частина священничих родин-династій виводила свій рід від дрібної шляхти, як-от Барвінські, Бачинські, Білинські, Вербицькі, Витвицькі, Волянські, Ганкевичі, Головацькі, Гординські, Добрянські, Дольницькі, Ільницькі, Крушельницькі, Левицькі, Лопатинські, Лукашевичі, Матковські, Могильницькі, Огоновські, Олесницькі, Попелі, Рудницькі, Яворські. [14, с. 197; 68, с. 21; 64, с. 31; 20, с. 56; 16, с. 69]. За підрахунками дослідників Р. Делятинського і Л. Сливки, 32 % священників Станіславівської єпархії були шляхетського походження [14, с. 198].

Відчуття приналежності до шляхетського стану було властиве багатьом священницьким родам, які могли нострифікувати своє шляхетство в австрійській герольдії [69, с. 14]. На думку І. Сохоцького, більшість священницьких династій були нащадками боярських і шляхетських родин, які, аби вберегти себе від повної колонізації, посвятили себе духовній діяльності [64, с. 31]. Попри обмеження соціально-політичних функцій, а також ускладнений матеріальними і формальними причинами процес легітимації, дрібна шляхта продовжувала зберігати ідентичність і передавати через покоління пам'ять про власне походження [14, с. 200]. Адвокат Є. Олесницький, згадуючи про свого діда – дрібного шляхтича, мандатора Загробелі, що біля Тернополя, писав: «Дід був перенятий традиціями шляхотсько-польськими та мріяв про своїх антенатів». Коли батько Олесницького просив дозволу одружитися з донькою греко-католицького священника, то мусив просити дозволу, бо дід «ані чути не хотів про подружжя з попадянюкою, бо це було зганьбленням його “шляхотського клейноду”» [53, с. 144]. Перегінський декан, парох с. Князівське Долинського повіту Лев Левицький підписувався «Левицький де Роґаля», а в його домі висіли портрети митрополита Михайла Левицького і котрогось з графів Біберштайнів, які по жіночій лінії були причетні до його роду [30, с. 118].

Щодо особливостей дрібношляхетського життя, то воно мало відрізнялося від селянського. Проте й збідніла шляхта старалася тримати дистанцію від селян [22; 28, с. 751–753] – мешкала окремо (у т. зв. загородах), одягалася інакше, зберігала власний кодекс моралі й замкненість [85, с. 122]. Як згадував правник Дмитро Богачевський, у с. Любинцях, де кілька років парохом був його батько, жила «мотузяна» або «повересляна» (назва від того, що підперізувалися мотузком або повереслом, скрученим зі соломи) шляхта, яка «старанно берегла свій гонор» і навіть «в церкві мала свій окремих кутик» [7, с. 7]. Кількість дрібної шляхти в Галичині сягала 260 тис. осіб, що становило найбільшу частину шляхетського стану [62, с. 10]. Але ця суспільна верства серед українського населення збереглася тільки на українсько-польському пограниччі, зокрема на Перемишльщині й Самбірщині. Решта дрібної шляхти під впливом різних життєвих обставин була асимільована ще раніше.

Включені в селянське середовище дрібні шляхтичі надалі культивували шляхетські звичаї, способи облаштування домашнього побуту, моделі поведінки. Прикладом можуть бути дідусь і бабуся Д. Богачевського. Вдома вони один до одного зверталися «по-культурному», на «Ви», і час до часу розмовляли польською, проте «були дуже прив'язані до свого (українського – примітка автора) народу» [7, с. 19–21]. Бабця Володимира Герасимовича – Володимира Шухевич з Левицьких – теж була «аристократкою» за походженням, зберігала традиції родини. Її обтяжувало життя на селі з дітьми, а «єї малою гадкою було, дістатись до якого небудь міста і там жити вигідно, по панськи» [42, арк. 2].

Інтелігент, пориваючи з шляхетською родиною, приймав русько-українську ідентичність через нові європейські соціально-філософські віяння, релігійні доктрини, зміну гуманістичних цінностей та молодечий романтизм [1, с. 78–90; 14, с. 196–211]. Траплялися випадки, коли інтелігенти соромилися шляхетського походження, як-от батько Є. Олесницького. Родина насміхалася зі своєї «шляхетності», а старі родинні документи не зберігалися в належному стані, тому що їх мати «зужила в кухні під плячки» [53, с. 139]. Виховання у шляхетських сім'ях закладає в інтелігентах такі риси, як непохитність, активність позиції, цілеспрямованість, подекуди нестримність і запальність [71, с. 338], прямолінійність, нетерпимість до інтриг, джентельменство і своєрідну вишуканість [46, с. 33]. Дрібношляхетське походження не перешкоджало бути, за висловом Є. Олесницького, «щирим українцем, а навіть визначним українським діячем» [53, с. 140]. Представником «ходачкової шляхти» був відомий український адвокат Андрій Чайковський.

У другому поколінні інтелігенцію творили вихідці з різних професійних груп. Так, у другій половині XIX ст. діти державних службовців становили 10 %, однак їх частка поступово зменшувалася – до 8,3 % на 1913 р. [49, с. 9]. Частка вихідців з сімей педагогів становила близько 8 % [49, с. 9]. Цей показник можна вважати доволі високим, якщо врахувати незначний відсоток українських вчителів у професійній структурі галицького суспільства [50, с. 191–200], їх соціальну захищеність і низький рівень матеріального забезпечення, що обмежувало можливості дати освіту дітям [3, с. 425]. Сім'ї представників вільних професій, безперечно, постачали кадри для поповнення інтелігенції, однак через малочисельність об'єктивно не могли відіграти тут істотну роль [48, с. 201].

Виховання дітей у сім'ях інтелігенції відбувалося на межі публічних запитів і приватних зразків. Найперше постулювалося виховання чесності, працьовитості, організованості, почуття обов'язку перед «народною справою» [84, с. 383]. Виховання дітей у національному дусі було прагненням інтелігенції створити династії інтелігентних родин, які дотримувалися б моделі життя «задня народу»: «[...] рад бим вам, мої діти допомагаючи, щоб ви ліпшої долі і більшого значіння доби́ли ся, то могли чимсь ліпшим прислужитися нашому руському народови, котрий потребує людий науки [...]», – писав Олександр Барвінський [35, арк. 1]. Зразком для такого прагнення були польські шляхетські роди. Богдан Барвінський, вітаючи батька з днем народження, своєю чергою, відписував: «бажаю дочекати сеї хвилі, коли ми вже на становищах будемо трудитись для нашого народу» [36, арк. 2]. Досягнувши в житті певного соціального й матеріального статусу, інтелігенти намагалися допомогти в цьому і власним дітям, що теж свідчило про певне тяжіння інтелігентів до «ошляхетнення» соціальної групи. В інтелігентних родинах важливою стала турбота про виховання таких традиційних для шляхти рис, як честь і гідність [84, с. 384].

Батьки здійснювали прихований чи очевидний вплив на все життя інтелігента. Від них майбутні інтелігенти переймали риси характеру, манеру поведінки, організацію робочого й вільного часу. «Для нас дітей був се (йшлося про батька – примітка автора) живий приклад точности, обов'язковости і невсипучої праці»; «Мати моя була вельми чутлива і лагідна а від досвіду до пізньої ночі поралася коло домашнього господарства», – так О. Барвінський згадував батьків [4, с. 42]. Мати і батько могли сприяти розвитку здібностей або зацікавлень у дітей. Адвокат і військовий діяч С. Шухевич писав, що сентимент до козаків і війська в нього зародився завдяки матері, яка часто розповідала йому історії про козаків, співала народних і військових пісень [49, с. 9]. Початкову освіту інтелігенти отримували, як правило, від батьків. Про це писали у спогадах С. Шухевич [49, с. 9], І. Крип'якевич [29, с. 80], О. Дучимінська [17, с. 154], Н. Кобринська [25, с. 319].

Таким чином, соціальне походження і родинне виховання було важливими факторами впливу на життя інтелігента. У досліджуваній період найбільше українських інтелігентів походило з священицьких і селянських родин. Причиною цього була насамперед чисельна перевага селянства над іншими верствами і духовенства над світською інтелігенцією. Моделі виховання інтелігенції були різними й залежали від соціального походження та індивідуального укладу життя кожної сім'ї.

Однак спільною рисою для всіх соціальних груп було бажання (власне або під зовнішніми впливами) батьків (можливо навіть одного) дати освіту своїм дітям, щоб вони згодом здобули краще соціальне та матеріальне становище. Дітям духовенства та інтелігенції було легше прокладати собі шлях до омріяного майбутнього, аніж селянським дітям, які змушені були долати соціальні й станові стереотипи, матеріальні труднощі, вчитися іншій манери поведінки і стилю життя. Переломним і болючим періодом для селянських дітей був час навчання, коли найбільше проявлялась їхня «інакшість». Водночас навчання у гімназіях чи вищих школах змінювало світогляд селянських дітей, які починали приймати і розуміти свій новий статус, можливу місію, покладену на них у майбутньому. Назагал, інтелігенти писали про дитинство як щасливі роки, які вони провели в оточенні близьких людей, сусідів, друзів родини. «Щасливий час» міг

продовжуватися в школі і гімназії, або закінчитися, коли виникли матеріальні труднощі або проблеми з навчанням [42, арк. 2].

Список використаних джерел

1. Антонович В. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / Упоряд. О. Годійчук, В. Ульяновський. Київ, 1995. 816 с.
2. Аркуша О. Повсякденне життя українського інтелігента у Львові кінця XIX – початку XX століття (за матеріалами фонду родини Грушкевичів // *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura*. Т. IX. *Życie codzienne miasta. Studia z dziejów miasta* / red. naukowa K. Karolczak i Ł. T. Sroka. Kraków, 2014. С. 210–243.
3. Баран О. Джерела і шляхи формування української сільської інтелігенції у Галичині (кінець XIX ст. – 1939 р.) // *Українознавчі студії*. 2007–2008. № 8–9. С. 423–432.
4. Барвінський О. Спомини з мого життя. Частина перша та друга. Нью-Йорк. Київ, 2004. 528 с.
5. Билина І. Моя сповідь (Зі споминів інтелігента сільського походження). Тернопіль, 1928.
6. Благий В. Студентство Львівського університету в 1900–1914 роках: історико-соціологічний аспект: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2003. 18 с.
7. Богачевський Д. На возі і під возом. Картини з життя вояка і правника. Торонто, 1976. 141 с.
8. Будзиновський В. Латинка // *Нові шляхи*. 1931. Ч. 3. URL: <http://latynka.tak.today/latynka-prystrasti-19-stolittia/> (дата звернення: 16.07.2017).
9. Вараниця А. Гендерний аспект виховання у Східній Галичині другої половини XIX – початку XX ст. // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Серія: історія. Вип. 2. Ч. 1. Тернопіль, 2013. С. 26–34.
10. Вахнянин А. Спомини з життя (Посмертне видане). Львів, 1908. 139 с.
11. Глисюк Я. Генеральна греко-католицька семінарія у Львові 1848–1914: інституційна та соціальна історія: автореф. дис. ... канд. іст. наук. 07.00.01. Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2008. 21 с.
12. Глисюк Я. Богословська освіта парафіяльного греко-католицького духовенства Галичини на зламі XVIII–XIX століть // *Галицька митрополія. 1303–1807–2007*. Львів, 2008. С. 31–33.
13. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2000. 360 с.
14. Делятинський Р., Сливка Л. До питання про походження окремих священничих родів (на прикладі Станіславівської єпархії УГКЦ) // *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий пастор»*. Вип. 7. Богослов'я. 2015. С. 196–211.
15. Денись зь-надь Серета. Коваль клепле, поки тепле. Мета. 1863. Т. 1. № 1. вересень.
16. Дрогобицька О. Традиція і модерн: побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). Івано-Франківськ, 2014. 540 с.
17. Дучимінська О. Весняні дні // *Сумний Христос*. Львів, 1992. С. 152–218.
18. Заболотний О. На шкільних фєриях // *Руслан*. 1905. Ч. 258. 19 листопада (1 грудня).
19. Заревич Ф. Хлопська дитина // *Вечерниця*. 1862. Ч. 9. 29 марта.
20. Заярнюк А. Ідіоми емансипації. «Визвольні» проекти і галицьке село у середині XIX століття. Київ, 2007. 336 с.
21. Заярнюк А. Надання «презенти» на парафію у другій половині XIX ст.: соціальні та дискурсивні практики // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2001. Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля. С. 448–464.
22. Епізоды ізъ жизни молодого галицко-русского священника // *Слово*. 1879. Ч. 63. 9 (21) іюня.
23. Климентія П. Б. Сільські політики // *Літературно-науковий вісник*. 1902. Річн. V. Т. XVII. С. 242–246.
24. Кобилянська О. Апостол черні. Львів, 1994. 247 с.
25. Кобринська Н. Вибрані твори / Упоряд. Г. Денисюк, К. Кріль. Київ, 1980. 446 с.
26. Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х рр. XIX століття / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Жовква, 2015. 372 с.
27. Колб Н. Проблема патронату й конкуренції в житті греко-католицького духовенства Галичини початку XX століття // *Історія релігій в Україні*. Львів, 2003. Кн. I. С. 285–291.
28. Коропецький І. Родина Коропецьких із Села Долини Товмацького повіту // *Альманах Станіславівської землі: Збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславівщини*. Т. III. Нью-Йорк-Київ-Івано-Франківськ, 2009. С. 751–753.
29. Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) // *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві* / Відп. ред. Я. Ісаєвич, упоряд. Ф. Стеблій. Львів, 2001. (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. Вип. 8 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). С. 77–140.
30. Крушельницька Л. Рубали ліс... (Спогади галичанки). Львів-Нью-Йорк, 2001. 260 с.
31. Л. Хто може зробити нещасливим? // *Руслан*. 1910. Ч. 52. 19 (6) марта.
32. Лепкий Б. Казка мого життя. Тернопіль, 2016. 416 с.
33. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під австрійським пануванням // *Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: У 2 т.* Київ, 1994. Т. 1. С. 413–450.
34. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (далі – ВР ЛННБУ ім. В. Стефаника). Ф. 11. Спр. 108. Арк. 2, 36.
35. ВР ЛННБУ ім. В. Стефаника. Спр. 126. Арк. 1.
36. Там само. Спр. 37. Арк. 2.
37. Там само. Ф. 167. Оп. II. Спр. 266. арк. 1.
38. Там само. Спр. 1165. Арк. 3.
39. Там само. Спр. 975. Арк. 1.
40. Там само. Спр. 1848. Арк. 14.
41. Там само. Спр. 2412. Арк. 20.
42. Там само. Ф. 240. Спр. 6. Арк. 2.
43. Там само. Ф. 97. Спр. 84. Арк. 8.
44. Там само. Спр. 86. Арк. 23.
45. Маковей О. Весняні бурі / *Твори в двох томах*. Том II. Художня проза. К.: Дніпро, 1990. С. 169–198.
46. Максимчук І. Нарис історії роду Петрушевичів. Чикаго, 1967. 280 с.
47. Макух І. На народній службі. Спогади. Київ, 2001. 572 с.
48. Мисак Н. Українська інтелігенція Галичини напередодні Першої світової війни: соціальне походження // *Військово-науковий вісник*. 2005. Вип. 7. С. 191–202.
49. Мисак Н. Українська інтелігенція Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст.: соціально-професійний аспект: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2005. 20 с.
50. Мисак Н. Українські народні вчителі в Галичині на рубежі XIX–XX ст.: правове становище та національна дискримінація (за матеріалами періодичних видань) // *Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка*: 36. наук. праць. 2005.

Вип. 7. С. 191–200. 51. М-ській. Изъ села (Нѣчто объ образованіи нашихъ дѣвочекъ // Слово. 1877. Прилога къ 37 и 38 чч. 52. Наше теперѣшне положенъ // Діло. 1883. Ч. 23. 26 лютого (10 марта). 53. Олесницький Є. Сторінки з мого життя / Упоряд. М. М. Мудрий, Б. О. Савчак; авт. вступ. ст. О. Г. Аркуша; авт. прим. та комент. М. М. Мудрий. Львів, 2011. 432 с. 54. Охримович В. Кілька критичних думок про жите та розвій галицько-руської інтелігенції // Народ. 1890. Ч. 21. 55. Парандовський Я. Небо пломеніє. Львів, 1978. 251 с. 56. Патронать и приходы // Слово. 1886. Ч. 113. 57. Пеленський З. Між двома конечностями: Причинок до соціології українського національно-визвольного руху в Західній Україні між обома світовими війнами // Євген Коновалець та його доба. Мюнхен, 1974. С. 502–525. 58. Портнова Т. Любити і навчати: селянство в уявленнях української інтелігенції другої половини XIX століття. Дніпропетровськ, 2016. 240 с. 59. Рудницька М. Статті – Листи – Документи / Упоряд. М. Дядюк. Львів, 1998. 844 с. 60. Руска гімназія въ Перемишлях // Діло. 1897. Ч. 110. 9 (21) липня. 61. Семанок-Черемщина Н. Спогади про Марка Черемшину. – Львів, 1958. – 83 с. 62. Сливка В. Етносоціальний розвиток дрібної шляхти в Галичині (1772–1914 рр.). Автореф. дис. ... канд. іст. наук. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2007. 20 с. 63. Смаль-Стоцький С. Немолів. (Спомини). Львів, 2013. 72 с. 64. Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові. – Філадельфія, 1951. 104 с. 65. Старосольський Ю. Шляхами предків // Записки Наукового товариства ім. Шевченка / [ред. У. Старосольської]. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1991. Т. 210. С. 3–115. 66. Стеблій Ф. Предтечі «Просвіти» // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2010. Вип. 19. С. 8–18. 67. Тарнавський Ф. Спогади. Родинна хроніка Тарнавських як причинок до історії церковних, священницьких, побутових, економічних і політичних відносин у Галичині в другій половині XIX сторіччя і першій декаді XX сторіччя. Торонто, 1981. 267 с. 68. Терещенко Ю. Галицький консерватизм в контексті українсько-польських відносин в Австро-Угорщині (друга половина XIX – початок XX ст.) / *Ukraina Polonica*. 2007. № 1. С. 21–37. 69. Терещенко Ю. Причинки до історії галицького консерватизму // Вісник Київського державного лінгвістичного університету: Серія «Історія, економіка, філософія». 2000. Вип. 4. С. 11–67. 70. Трильовський К. З мого життя. Едмонтон-Торонто, 1999. 278 с. 71. Трофимук М. Національна свідомість через призму життя і творчості Андрія Чайковського // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: у 3 т. Львів, 2002. Т. III. С. 332–342. 72. Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії. Число 4: Еклезіяльна й національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи / Відп. ред. О. Турій. Львів, 2003. С. 54–85. 73. Турій О. «Попи і хлопи»: соціальна «доктрина» греко-католицького духовенства і національно-політична мобілізація українського селянства Галичини в середині XIX століття // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії. Львів, 2001. Ч. 3. С. 296–321. 74. Франко І. Критичні письма о галицькій інтелігенції // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. Київ, 1980. Т. 26. С. 74–93. 75. Центральний державний історичний архів, м. Львів. Ф. 372. Оп. 1. Спр. 1. 4 арк. 76. Центральний державний історичний архів, м. Львів. Ф. 514. Оп. 1. Спр. 102. 100 арк. 77. Чарнецький С. Історія українського театру в Галичині. Нариси, статті, матеріали, світлини. Львів, 2014. 584 с. 78. Чернович І. Емансипація жінок в інтерпретаціях національної еліти Галичини другої половини XIX – початку XX століть // Українознавчий альманах. Київ, 2013. Вип. 14. С. 86–89. 79. Шухевич С. Мое життя: Спогади. Лондон, 1991. 619 с. 80. Щербата М. Вплив релігії на формування національної ідентичності українців та особливості його відображення у працях С. Томашівського // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2009. Вип. 21. С. 49–52. 81. Яц. Іл. Ред. На вакаціях // Літературно-науковий вістник. 1901. Кн. IV. Квітень. 82. Himka J.-P. Religion and Nationality in Western Ukraine: The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900. Montreal; Kingston, Ontario; London; Ithaca, 1999. 236 p. 83. Magocsi R. P. Galicia: A European Land // Galicia: a multicultural land / Ed. by Ch. Hann and P. R. Magocsi. Toronto, 2005. 299 p. 84. Pudłocki T. Iskra światła czy kopca pochodnia? Inteligencja w Przemysłu w latach 1867–1939. Kraków, 2009. 523 s. 85. Ślusarek K. Włościańscy i niewłościańscy mieszkańcy wsi galicyjskiej w XIX wieku. Wzajemne relacje // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne (Kraków). 1999. Zesz. 126. S. 117–124. 86. Wolff L. The idea of Galicia. History and fantasy in Habsburg political culture. Stanford, California, 2010. 504 p.

References

1. Antonovych V. Moya spovid': Vybrani istorychni ta publitsystychni tvory [My confession: chosen historical and publicism works], Kyiv, 1995. 816 p. 2. Arkusha O. Povsyakdenne zhyttya ukrayins'koho intelligenta u L'vovi kintsya XIX – pochatku XIX stolittya (za materialamy fondu rody Hrushkevychiv) [Everyday life of the Ukrainian intelligentsia in Lviv of end of XIX – beginning of XX of century (materials Hrushkevich's family documents)]. Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura, 2014, vol. 9, pp. 210–243. 3. Baran O. Dzhherela i shlyakhy formuvannya ukrayins'koyi sil's'koyi inteligentsiyi u Halychyni (kinets' XIX st. – 1939 r.) [Sources and ways of evolution of Ukrainian intelligentsia in Galicia (the end of XIX century – 1939)]. *Ukrayinoznavchi studiyi, Ivano-Frankiv's'k, 2007–2008*, № 8–9, pp. 423–432. 4. Barvins'kyu O. Spomyny z moho zhyttya. Chastyna persha ta druha [Remembrances of my life. Part first and second], Kyiv, 2004, 528 p. 5. Bylyna I. Moya spovid' (Zi spomyniv intelligenta sil's'koho pokhodzhennya) [My confession. From villager intelligent's remembrances], Ternopil, 1928. 6. Blahyy V. Student-stvo L'viv's'koho universytetu v 1900–1914 rokakh: istoryko-sotsiolohichnyy aspekt [Students of Lviv University in 1900–1914: historical and sociological aspect. Abstract, Dr. hist. sci. diss.], L'viv, 2003, 18 p. 7. Bohachevs'kyu D. Na vozi i pid vozom. Kartyny z zhyttya voyaka i pravnyka [On the cart and under the cart. Pictures of the lives of a soldier and a lawyer], Toronto, 197, 141 p. 8. Budzynov's'kyu V. Latynka [Latin]. Novi shlyakhy, 1931, Ch. 3. Available:

<http://latynka.tak.today/latynka-prystrasti-19-stolititia>, (accessed 16.07.2017). 9. Varanytsya A. Gendernyy aspekt vykhovannya u Skhidniy Halychyni druhoyi polovyny XIX – pochatku XX st. [Gender aspect of education in Eastern Galicia in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries]. Naukovi zapysky of the Ternopil National Pedagogical University of Volodymyr Hnatyuk. Series: history. Is. 2, ch. 1. Ternopil, 2013, pp. 26–34. 10. Vakhnyanyn A. Spomyny z zhyttya [Reminiscences from life], Lviv, 1908, 139 p. 11. Hlystyuk Ya. Heneral'na hreko-katolyts'ka seminariya u L'vovi 1848–1914: instytutsiyna ta sotsial'na istoriya [General Greek-Catholic Seminary in Lviv 1848–1914: Institutional and Social History. Abstract, Dr. hist. sci. diss.], Lviv, 2008, 21 p. 12. Hlystyuk Ya. Bohoslovs'ka osvita parafiyal'noho hreko-katolyts'koho dukhovenstva Halychyny na zlami XVIII–XIX stolit' [Theological education of the parochial Greek-Catholic clergy of Galicia at the turn of the XVIII–XIX centuries]. Halytska mytropoliya. 1303–1807–2007, Lviv, 2008, pp. 31–33. 13. Hrytsak Ya. Narys istoriyi Ukrainy: formuvannya modernoyi ukraiyins'koyi natsiyi XIX–XX st. [Essay on the history of Ukraine: the formation of the modern Ukrainian nation of the nineteenth and twentieth centuries.], Kyiv, 2000, 360 p. 14. Delyatyns'kyy R., Slyvka L. Do pytannya pro pokhodzhennya okremykh svyashchenykykh rodiv (na prykladi Stanislavivs'koyi yeparkhiyi UHKC) [On the question of the origin of individual priestly genera (on the example of the Stanislaviv diocese of the UGCC)]. Naukovyy visnyk of the Ivano-Frankivsk Theological University of the UGCC «Good Pastor», 2015, pp. 196–211. 15. Denysъ zъ-nadъ Sereta. Koval' kleple, poky teple. Meta (Lviv), 1863, vol. 1, September. 16. Drohobys'tka O. Tradytsiya i modern: pobut ukraiyins'koyi sil's'koyi inteligentsiyi Halychyny (kinets' XIX – 30-ti rr. XX st.) [Tradition and modernity: the life of the Ukrainian rural intelligentsia of Galicia (the end of the 19th and 30th years of the 20th century)], Ivano-Frankivsk, 2014, 540 p. 17. Duchymyns'ka O. Vesnyani dni [Spring days], Duchymynska O. Sumnyy Khrystos, Lviv, 1992, pp. 152–218. 18. Zabolotnyy O. Na shkil'nykh feryyakh. Ruslan (Lviv), 1905, №. 258, 19 November (1 December). 19. Zarevych F. Khlops'ka dytna. Vechnyts' (Lviv), 1862, №. 9, 29 March. 20. Zayarnyuk A. Idiomy emansypatsiyi. «Vyzvol'ni» proyekty i halyts'ke selo u seredyni XIX stolittya [Idioms of emancipation. «Liberation» projects and Galician village in the middle of the nineteenth century], Kyiv, 2007, 336 p. 21. Zayarnyuk A. Nadannya «prezenty» na parafiyu u druiy polovyni XIX st.: sotsial'ni ta dyskursyvni praktyky [Provision of «Present» to the parish in the second half of the nineteenth century: social and discursive practices]. Ukrayina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist', Lviv, 2001, Is. 9, pp. 448–464. 22. Epyzody iz zhyzni molodoho halytsko-russkoho svyashchennika. Slovo, 1879, № 63, 9 (21) June. 23. Klymentiya P. B. Syil's'ki polityky. Literaturno-naukovyy vistnyk, 1902, r. V, vol. XVII, pp. 242–246. 24. Kobylans'ka O. Apostol cherni, Lviv, 1994, 247 pp. 25. Kobryns'ka N. Vybrani tvory [Selected Works], Kyiv, 1980, 446 p. 26. Kolb N. «Z Bohom za Tserkvu i vitchyznu»: hreko-katolyts'ke parafiyal'ne dukhovenstvo v Halychyni u 90-kh rr. XIX stolittya [«With God for the Church and the Fatherland»: Greek-Catholic parish clergy in Galicia in the 90's of the nineteenth century], Zhovkva, 2015, 372 p. 27. Kolb N. Problema patronatu y konkurentsiyi v zhytti hreko-katolyts'koho dukhovenstva Halychyny pochatku XX stolittya [The problem of patronage and competition in the life of the Greek-Catholic clergy of Galicia at the beginning of the twentieth century]. Istoriya relihii v Ukraini, Lviv, 2003, vol. I, pp. 285–291. 28. Koropets'kyy I. Rodyna Koropets'kykh iz Sela Dolyny Tovmats'koho povitu [The Koropets family from the Village of the Valley of Tovmach district]. Almanac of Stanislaviv land: Collection of materials for the history of Stanislaviv and Stanislaviv region, New-York-Kyiv-Ivano-Frankivsk, 2009, vol. III, pp. 751–753. 29. Kryp'yakevych I. Spohady (Avtobiohrafyya) [Memories (Autobiography)]. Ivan Krypyakevych u rodynni tradytsiyi, nautsi, suspilstvi, Lviv, 2001, Is. 8, pp. 77–140. 30. Krushel'nyts'ka L. Rubaly lis... (Spohady halychanky) [They chopped the forest... (Galichanki's memories)], Lviv-New-York, 2001, 260 p. 31. L. Khto mozhe zrobyty neshchaslyvym? Ruslan, 1910, №. 52, 19 (6) March. 32. Lepkyy B. Kazka moyoho zhyttya [A fairy tale of my life], Ternopil, 2016, 416 p. 33. Lysyak-Rudnyts'kyy I. Ukrayintsi v Halychyni pid avstriys'kym panuvannyam [Ukrainians in Galicia under the Austrian domination]. Lysyak-Rudnyts'kyy I. Istorychni ese, Kyiv, 1994, vol. 1, p. 413–450. 34. L'vivs'ka natsional'na naukova biblioteka Ukrainy. Viddil rukopysiv, f. 11, spr. 108, k. 2, 36. 35. Ibid., spr. 126, k. 1. 36. Ibid., spr. 37, ark. 2. 37. Ibid., f. 167, op. II, spr. 266, k. 1. 38. Ibid., spr. 1165, k. 3. 39. Ibid., spr. 975, k. 1. 40. Ibid., spr. 1848, k. 14. 41. Ibid., spr. 2412, k. 20. 42. Ibid., f. 240, spr. 6, k. 2. 43. Ibid., f. 97, spr. 84, k. 8. 44. Ibid., spr. 86, k. 23. 45. Makovey O. Vesnyani buri [Spring storms]. Makovey O. Tvory v dvokh tomakh, Kyiv, 1990, vol. II, pp. 169–198. 46. Maksymchuk I. Narys istoriyi rodu Petrushevychiv [Essay on the history of the genus Petrushevich], Chicago, 1967, 280 p. 47. Makukh I. Na narodniy sluzhbi. Spohady [At the Nation's Service. Memories], Kyiv, 2001, 572 p. 48. Mysak N. Ukrayins'ka inteligentsiya Halychyny naperedodni Pershoyi svitovoyi viyny: sotsial'ne pokhodzhennya [Ukrainian intelligentsia of Galicia on the eve of the First World War: social origin]. Viys'kovo-naukovyy visnyk (Lviv), 2005, Is. pp. 191–202. 49. Mysak N. Ukrayins'ka inteligentsiya Halychyny naprykintsi XIX – na pochatku XX st.: sotsial'no-profesiyyny aspekt [The Ukrainian intelligentsia of Galicia in the late XIX and early XX centuries: the socio-professional aspect. Abstract, Dr. hist. sci. diss.], Lviv, 2005, 20 p. 50. Mysak N. Ukrayins'ki narodni vchyteli v Halychyni na rubezhi XIX–XX st.: pravove stanovyshe ta natsional'na dyskryminatsiya (za materialamy periodychnykh vydan') [Ukrainian teachers in Galicia at the turn of the XIX–XX centuries: legal status and national discrimination (based on periodicals)]. Naukovi zoshyty of the historical faculty of the Ivan Franko National University of Lviv, 2005, Is. 7, pp. 191–200. 51. M-skiy. Yz sela (Nechto ob obrazovaniy nashykh devochek. Slovo, 1877, addition of № 37, 38. 52. Nashe teperishne polozhen'e. Dilo, 1883, №. 23, 26 February (10 March). 53. Olesnyts'kyy Ye. Storinky z moho zhyttya [Pages from my life], Lviv, 2011, 432 p. 54. Okhrymovych V. Kil'ka krytychnykh dumok pro zhyt'ye ta rozvyy halytsko-ruskoi inteligentsiyi. Narod, 1890, №. 21. 55. Parandovs'kyy Ya. Nebo plomieniye [The sky is flabby], Lviv, 1978, 251 p. 56. Patronat y prykhody. Slovo, 188, №. 113. 57. Pelens'kyy Z. Mizh dvoma

konechnostyamy: Prychynok do sotsiologiyi ukrayins'koho natsional'no-vyzvol'noho rukhu v Zakhidnyy Ukraini mizh oboma svitovymy viynamy [Between Two Limbs: A Cause to the Sociology of the Ukrainian National Liberation Movement in Western Ukraine Between Both World Wars]. Yevhen Konoval's'kyi ta yoho dobaб Munich, 1974, p. 502–525. 58. Portnova T. Lyubyty i navchaty: selyanstvo v uyavlennyakh ukrayins'koyi inteligentsiyi druhoyi polovyny XIX stolittya [To love and teach: peasantry in the representations of the Ukrainian intelligentsia of the second half of the nineteenth century], Dnipropetrovs'k, 2016. – 240 s. 59. Rudnyts'ka M. Statti – Lysty – Dokumenty [Articles – Letters – Documents], Lviv, 1998, 844 p. 60. Ruska gimnaziya vъ Peremъshly. Dilo, 1897. № 110, 9 (21) July. 61. Semanyuk-Cheremshchyna N. Spohady pro Marka Cheremshynu [Memories of Marko Chermeshina], Lviv, 1958, 83 p. 62. Slyvka V. Etnosotsial'nyy rozvytok dribnoyi shlyakhty v Halychyni (1772–1914 rr.) [Ethno-social development of small gentry in Galicia (1772–1914.). Abstract, Dr. hist. sci. diss.], Ivano-Frankivsk, 2007, 20 p. 63. Smal'-Stots'kyi S. Nemoliv. (Spomyny) [Nemolov (Remmin)], Lviv, 2013, 72 p. 64. Sokhots'kyi I. Shcho daly hreko-katolyts'ka Tserkva y dukhovenstvo ukrayins'komu narodovi [What was given by the Greek Catholic Church and the clergy to the Ukrainian people], Philadelphia, 1951, 104 p. 65. Starosol's'kyi Yu. Shlyakhmy predkiv [The paths of ancestors]. Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka, New-York-Paris-Sidney-Toronto, 1991, vol. 210, pp. 3–115. 66. Steblyi F. Predtechy «Prosvity» [Forerunners of Prosvita]. Ukrayina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist', Lviv, 2010, Is. 19, pp. 8–18. 67. Tarnavs'kyi F. Spohady. Rodynna khronika Tarnavs'kykh yak prychnok do istoriyi tserkovnykh, svyashchenyts'kykh, pobutovykh, ekonomichnykh i politychnykh vidnosyn u Halychyni v druhiy polovyni XIX storichchya i pershiy dekadi XX storichchya [The Tarnavsky family chronicle as a reason for the history of church, priestly, domestic, economic and political relations in Galicia in the second half of the nineteenth century and the first decade of the 20th century.], Toronto, 1981, 269 p. 68. Tereshchenko Yu. Halyts'kyi konservatyzm v konteksti ukrayins'ko-pol's'kykh vidnosyn v Avstro-Uhorshchyni (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) [Galician Conservatism in the Context of Ukrainian-Polish Relations in Austro-Hungary (second half of the XIX and early XX centuries)]. Ukraina Polonica, 2007, № 1. pp. 21–37. 69. Tereshchenko Yu. Prychynky do istoriyi halyts'koho konservatyizmu [Accolades to the history of Galician conservatism]. Visnyk of the Kyiv State Linguistic University: Series «History, Economics, Philosophy», 2000, Is. 4, pp. 11–67. 70. Tryl'ovs'kyi K. Z moho zhyttya [From my life], Edmonton-Toronto, 1999, 278 pp. 71. Trofymuk M. Natsional'na svidomist' cherez pryzmu zhyttya i tvorchosti Andriya Chaykovs'koho [National consciousness through the prism of life and work of Andrei Tchaikovsky]. Andriy Chaykovs'kyi. Spohady. Lysty. Doslidzhennya, Lviv, 2002, vol. III pp. 332–342. 72. Turiy O. Hreko-katolyts'ka tserkva ta ukrayins'ka natsional'na identychnist' u Halychyni [Greek Catholic Church and Ukrainian National Identity in Galicia]. Kovchek: Naukovyy zbirnyk iz tserkovnoyi istoriyi, Lviv, 2003, № 4, pp. 54–85. 73. Turiy O. «Popy i khlopy»: sotsial'na «doktryna» hreko-katolyts'koho dukhovenstva i natsional'no-politychna mobilizatsiya ukrayins'koho selyanstva Halychyny v seredyni XIX stolittya [“Pop and Clap”: Social «doctrine» of the Greek Catholic clergy and the national-political mobilization of the Ukrainian peasantry of Galicia in the middle of the nineteenth century]. Kovchek, L'viv, 2001, ch. 3, pp. 296–321. 74. Franko I. Krytychni pys'ma o halyts'kiy inteligentsiyi [Critical letters about the Galician intelligentsia]. Franko I. Zibrannya tvoriv, Kyiv, 1980, vol. 26. pp. 74–93. 75. Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv u L'vovi, f. 372, op. 1, spr. 1, 4 k. 76. Ibid., f. 514, op. 1, spr. 102, 100 k. 77. Charnets'kyi S. Istoriya ukrayins'koho teatru v Halychyni. Narysy, statti, materialy, svitlyny [The history of the Ukrainian theater in Galicia. Essays, articles, materials, photos], Lviv, 2014, 584 p. 78. Cherchovych I. Emansypatsiya zhink v interpretatsiyakh natsional'noyi elity Halychyny druhoyi polovyny XIX – pochatu XX stolit' [Emancipation of women in the interpretations of the national elite of Galicia in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries]. Ukrayinoznachchyy almanakh, Kyiv, 2013, Is. 14, pp. 86–89; 79. Shukhevych S. Moye zhyttya: Spohady [My life: Memories], London, 1991, 619 p. 80. Shcherbata M. Vplyv relihiyi na formuvannya natsional'noyi identychnosti ukrayintsiv ta osoblyvosti yoho vidobrazhennya u pratsyakh S. Tomashivs'koho [The Influence of Religion on the Formation of the National Identity of Ukrainians and the Peculiarities of Its Reflection in the Works of S. Tomashivsky]. Ukrayins'ka natsional'na ideya: realiyi ta perspektivy rozvytku, 2009, Is. 21, pp. 49–52. 81. Yats. II. Red. Na vakatsyyakh. Literaturno-naukovyy vistyky, 1901, vol. IV, April. 82. Himka J.-P. Religion and Nationality in Western Ukraine: The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900, Montreal; Kingston, Ontario; London; Ithaca, 1999, 236 p. 83. Magocsi R. P. Galicia: A European Land. Galicia: a multicultural land / Ed. by Ch. Hann and P. R. Magocsi, Toronto, 2005, 299 p. 84. Pudłocki T. Iskra światła czy kopęca pochodnia? Inteligencja w Przemysłu w latach 1867–1939, Kraków, 2009, 523 p. 85. Ślusarek K. Włościańscy i niewłościańscy mieszkańcy wsi galicyjskiej w XIX wieku. Wzajemne relacje. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne, Kraków, 1999, vol. 126, pp. 117–124. 86. Wolff L. The idea of Galicia. History and fantasy in Habsburg political culture, Stanford, California, 2010, 504 p.

Olena Hanusyn

FORMATION OF UKRAINIAN INTELLIGENTSIA IN THE GALYCHYNA IN THE SECOND HALF OF 19TH – FIRST DECADE OF 20TH CENTURY: SOCIAL BACKGROUND AND FAMILY UPBRINGING

Formation of Ukrainian intelligentsia as a prominent social stratum was inspired by different factors, such as revolutions in East Central Europe in the middle of 19th century, constitutional reforms and decentralization in the Habsburg Monarchy in the second part of 19th century, multicultural nature

of the territory and confrontation in Polish-Ukrainian relations. On the base of personal accounts, the given article presents the analysis of subjective factors, such as social background and specific aspects of upbringing, which had influenced the development of Ukrainian intelligentsia. It is found that during the study period the largest part of intelligentsia stratum representatives was origin from the families of priests and farmers. The main reason of this was the numerical superiority of the rural working people over the other social groups and the clergy over the secular intelligentsia. The certain study shows that upbringing patterns of intelligentsia were various and depended on social background and individual lifestyle of every family. Children who were born in the families of priests or intelligentsia had more opportunities to achieve better future. In the same time people belonged to families of farmers had to fight over social stereotypes, pecuniary burdens and adjust themselves with rules and requirements of another lifestyle. However, studies of people's individual experience showed that social origin did not determine the future of the intelligentsia representatives, who could go beyond the social circle where they were born, because of education, talents, hard work and support of benefactors. Moreover, political, cultural, worldview, economical changes opened a wide range of opportunities of social mobility for them.

Key words: intelligentsia, Ukrainian intelligentsia, Galychyna, social stratum, family upbringing.

УДК 94:[271.4–725:32](477.83/.86) «19»

Роман Лехнюк

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ДИЛЕМИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті на основі неопублікованих джерельних матеріалів та мемуарів розглянуто основні проблеми греко-католицького парафіяльного духовенства в Східній Галичині на початку ХХ ст. у суспільно-політичній сфері. Встановлено, що ключовою проблемою був пошук парохами балансу між виконанням суто душпастирських функцій і ролі політичних функціонерів на місцях. Аналіз шляхів вирішення цієї дилеми дозволяє виділити декілька моделей поведінки парафіяльних священиків – від абсолютної пасивності до надмірної активності. Досліджено, що іншою дилемою були взаємовідносини з світськими політичними середовищами, які мали власне, часто інструментальне, бачення ролі кліру в українському національному русі. Простежено, як ця проблема впливала на погляди парохів на питання їх приналежності до політичних партій і необхідності створення власної політичної організації.

Ключові слова: Греко-Католицька Церква, парафіяльне духовенство, Галичина, націоналізм, соціалізм.

Греко-Католицька Церква (далі – ГКЦ) упродовж ХІХ ст. займала чільну позицію в житті українського суспільства Галичини як у духовному, так і політичному, що сформувало в уявленні кліру певне традиційне бачення власної ролі. Будучи за своєю природою консервативної інституцією, Церква традиційно виступала на захист відповідних елементів цієї традиції: власної ролі як політичного лідера українського суспільства, оборони існуючого соціального устрою, політичного легалізму, захисту суспільної моралі на ґрунті християнських норм. Ставши внаслідок реформ Марії Терезії та Йосифа ІІ природною елітою галицьких українців, ГКЦ послідовно дотримувалась означених вище засад упродовж ХІХ ст. Надважливим елементом греко-католицького кліру і його традиції була його найчисельніша складова – парафіяльне духовенство, чії ідеї і практики є невід'ємною складовою як історії Церкви загалом, так й історії вирішення складних суспільно-політичних дилем, перед якими постали парохі на початку ХХ ст. Головною з цих дилем був пошук парафіяльним духовенством свого місця між виконанням суто душпастирських функцій і потребою брати участь у суспільно-політичних процесах, бути «отцями народу» – його заступниками, порадиниками і лідерами.

Середовище парафіяльного духовенства з його відмінними моделями поведінки вивчала польська дослідниця Бернадетта Войтовіч-Губер [34]. У центрі її уваги історія боротьби духовенства за збереження традиційних елементів обряду, участь кліру в русофільському русі, проблема пропаганди православ'я і поширення модерних ідеологій. Праці Наталії Колб, хоча і присвячені парафіяльному духовенству 1890-х років, але допомагають краще зрозуміти історичні й організаційні особливості цього середовища [8–9]. Ці студії дозволяють скласти загальне уявлення про греко-католицьке парафіяльне духовенство наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., але не дають